

Пазарната подкрепа и директните плащания в Русенска област

Любомир Любенов, Елена Ангелова

***Market Support and Direct Payments in the Ruse Region:** The main objective of the report is to establish the impact of market support and direct payments on the development of agriculture in the Ruse region. This objective is achieved by carrying out two main tasks: 1. Reporting the nature and impact of market support at macro-, meso-, and micro level – agricultural enterprises in the Ruse region; 2. Determining the direction and magnitude of the impact of direct payments in the Ruse region on the financial state of farms. Analyzed are the mechanisms for market support and their impact at macro-, meso- and micro level – agricultural enterprises Ruse region. Established is the impact of direct payments on the development of agricultural enterprises in the Ruse region. Specific findings and conclusions have been made.*

***Key words:** direct payments, market support, Ruse region.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Специализираната литература и научните разработки у нас по въпросите на Общата аграрна политика (ОАП) на ЕС отдават много по-голям превес на втория стълб – развитие на селските райони, като значително по-слабо се третират проблемите на първия стълб – директните плащания и особено на пазарната подкрепа. В условията на силно изостряне на конкуренцията на международните и националните агропазари се наблюдава известно подценяване на проблематиката, свързана с пазарния достъп [Любенов, 2013; Любенов, 2014]. Основната част от земеделските предприятия, които се възползват от механизмите на ОАП на ЕС, формират по-голямата част от своите доходи от пазарите, но средствата, предвидени за пазарна подкрепа, са в пъти по-малко от тези за директни плащания и развитие на селските райони, въпреки косвеното влияние на последните върху пазарния достъп.

В съответствие с ОАП на ЕС подпомагането по Схемата за единно плащане на площ (СЕПП) е необвързано с производството, т.е. размерът на подпомагане не зависи от вида култура, която се отглежда. Чрез директните плащания ОАП на ЕС не се намесва в избора на земеделските стопанства какво да произвеждат, но осигурява определено ниво на доходи. Това до известна степен стимулира земеделските производители да следят какво се търси на агропазарите, а ОАП на ЕС дава допълнителна сигурност чрез директните субсидии. Средствата, предвидени за директните плащания у нас през новия референтен период 2014г. – 2020г., надвърлят 5 млрд. лв., като общият размер на всички средства е около 8 млрд. лв.

Основната цел на доклада е да установи влиянието на пазарната подкрепа и директните плащания върху развитието на земеделието в Русенска област. Постигането на поставената цел ще бъде реализирано чрез изпълнението на две основни задачи:

- отчитане характера и въздействието на пазарната подкрепа на макро, мезо и микро ниво – земеделски предприятия в Русенска област;
- определяне на посоката и степента на влияние на директните плащания в Русенска област върху финансовото състояние на земеделските предприятия.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Пазарна подкрепа

Пазарната подкрепа на ОАП на ЕС включва: външнотърговския режим; интервенциите и помощите за складиране; помощите за повишаване на консумацията. Мерките за пазарна подкрепа са неделима част от Общите

организации на пазарите на ЕС⁶, обхващащи: предоставянето на пазарна информация и държавни помощи; вноса и износа на земеделски и преработени земеделски продукти; политиката на качество; интервенционното изкупуване; освобождаването от интервенционни запаси; частното складиране; промоциите на земеделски и хранителни продукти и др.

Външнотърговският режим обхваща: лицензите за внос и износ; експортните субсидии; общата митническа тарифа; тарифните квоти; допълнителните мита и др. Системата за лицензиране на вноса и износа осигурява голяма част от информацията, необходима за управление на определени агропазарни сектори на ЕС. Много от земеделските продукти не могат да бъдат внесени в ЕС без наличието на валиден лиценз. Лицензиите могат да бъдат използвани също така за ограничение на вноса, посредством налагането на количествени ограничения или да разрешават внасянето им при намалени ставки на митата. Практиката в преобладаващата част на страните-членки в Общността е тези лицензии да бъдат издавани от съответните разплащателни агенции при подаване на молба срещу внасяне на гаранция, която подлежи на задържане, пропорционално на количествата, за които е издаден лиценз, но не е реализиран внос за тях. Лицензиите, издадени в други страни-членки на Общността важат и в България.

Установената практика у нас показва, че от външнотърговските механизми могат да се възползват и го правят предимно големите зърнопроизводители и търговци, които реализират продукцията си основно на международните агропазари.

Интервенциите и помощите за складиране са насочени към: изкупуване на определени земеделски продукти през определен период по фиксирана цена; помощи за частно или публично складиране и др. Пазарните интервенции имат за цел да стабилизират агропазарите и да предотвратят нежелани спадове в пазарните цени. Интервенции се правят за следните продукти: зърно (пшеница – твърда и мека, ечемик, царевица, сорго), захар, мляко масло, месо, плодове и зеленчуци. От най-голямо значение за България е интервенцията в сектора на зърнените култури. В България ролята на интервенционна агенция се изпълнява от Държавен фонд "Земеделие".

При интервенционното изкупуване има строго определени количествени, качествени и времеви ограничения и изисквания, които са непосилни за малките земеделски предприятия. В последните години отпусканите помощи за складиране са нищожни, което лишава по-малките по размер и доходи производители от възможността за по-добра пазарна реализация на продукцията. Допълнителни сериозни проблеми с реализацията създават и несъвършените национални агропазари.

Помощите за повишаване на консумацията могат да включват: помощи за насърчаване консумацията на млечни продукти, плодове, зеленчуци и др.; помощи за използването на някои земеделски продукти и др. Най-широко влияние в тази сфера оказват промоционалните програми, насочени към общия пазар и към трети страни. Браншовите организации могат да ползват финансиране за реклама, организация на обучения и конференции, промоции в търговски вериги, дегустации, организиране на конкурси, публикации в специализираната преса и интернет, участия в изложби, панаири, изложения, връзки с обществеността, посещения на място в предприятията и др. През новия референтен период се увеличава общият европейски бюджет за промоционални програми – от 60 млн. евро годишно сумата ще достигне до 200 млн. евро през 2020г. Опростена е и процедурата за кандидатстване – предвижда се подаване на проектите директно в европейската комисия след края на 2015г.

⁶ Виж Закон за прилагане на общата организация на пазарите на земеделски продукти на ЕС, 2013.

Реализирането на промоционалните и информационните кампании предоставя възможност за трайно настаняване на качествени европейски продукти на вътрешния пазар и на пазарите на трети страни. Средствата се отпускат само на представителни сдружения на производители или на производители и търговци на земеделски или хранителни продукти. През новия референтен период на ОАП на ЕС 2014г. – 2020г. бяха приети промени, най-важните от които са свързани с отпадането на националното съфинансиране за сметка на увеличаването на европейското финансиране. То ще бъде 70% за обикновените (националните) програми, насочени към вътрешния пазар, и 80% за пазарите на трети страни (извън ЕС), както и за мултинационалните програми.

Като цяло помощите за повишаване на консумацията изискват наличието на добре развити браншови организации и съвместни действия на земеделските производители. Сдружаването на земеделските производители у нас е все още слабо, а представителните браншови организации на земеделските производители са малко. Затова най-активни⁷ в промоционалните програми за пазарна подкрепа са браншовите организации на предприятията от хранително-вкусовата промишленост.

Таблица 1.
Пазарна подкрепа за периода 2011г. – 2013г.

Субсидирани сектори	Изплатени средства по години, лв.		
	2011г.	2012г.	2013г.
Вино	147 121,28	247 612,77	359 932,37
Месо и пчеларство	124 694,04	297 629,47	470 754,61
Общо за област Русе:	271 815,32	545 242,24	830 686,98

Източник: Държавен фонд „Земеделие“, 2014.

Данните от табл. 1. показват постоянно нарастване на субсидиите за пазарна подкрепа през анализирания период. Тези средства обаче са нищожни в сравнение със средствата за директни плащания в област Русе за същия период – виж табл. 2. Прави впечатление също, че в Русенска област пазарната подкрепа се осъществява със сравнително малък финансов ресурс, насочен към два сектора, като извън този обхват остават секторите: мляко, полски култури, плодове и зеленчуци. В сектори вино и пчеларство пазарната подкрепа най-често се основава на промоции в трети страни и популяризиране на българските пчелни продукти, включително и произведените по биологичен начин. Пазарната подкрепа в сектора на месото се основава на публични интервенции и частно складиране. Прилагането на посочените пазарни механизми изисква спазването на сложната законодателна база на ОАП на ЕС и съвместни действия на земеделските производители. Преобладаващият дял на микро и малки земеделски предприятия, както и несъвършените агропазари и браншови организации на земеделските производители, създават допълнителни бариери за по-широко приложение на пазарната подкрепа у нас на мезо- и микрониво. Това показва сравнително по-тесния и малък обхват на възможностите за приложение на пазарните механизми на ниво земеделско предприятие в Русенска област.

⁷ През 2014г. България е финализирала две промоционални програми, а девет са в процес на изпълнение, като във всички тях, участието на браншовите организации на земеделските производители е под 20%.

Директни плащания – Русенска област⁸

Законодателната база на СЕПП у нас е уредена със Закона за подпомагане на земеделските производители. Схемата се прилага от Държавен фонд земеделие – разплащателна агенция на Република България. Помощите се изплащат върху размера на използваната земеделска площ. Допустими за подпомагане с директни плащания са всички видове земеделски култури, като при субсидията не се прави разлика от вида на произвежданата земеделска продукция. По СЕПП се подпомагат обработваемите земи, постоянно затревените площи, трайните насаждения и семейните градини, които се поддържат в добро земеделско състояние. Обект на подпомагане е всяка използвана земеделска земя, отговаряща на критериите на ЕВРОСТАТ, като минималният допустим размер на стопанството е 0,5 хектара за трайни насаждения, тютюн, лозя и зеленчуци и 1 хектар за останалите култури. Въвежда се и изискването, в посочения размер на стопанството, минималният размер на включените в него земеделски парцели да е 0,1 хектар. Условие за получаване на субсидията е кандидатът да се регистрира в Системата за идентификация на земеделските парцели (СИЗП). В зависимост от броя на регистрираните по СИЗП бенефициенти (кандидати за подпомагане на Разплащателната агенция), отделният земеделски производител получава директни плащания – около 30 лева на декар за 2013 г.

Броят на земеделските стопани, подпомогнати по СЕПП, е сравнително равномерен през 2013 г., като най-ниска стойност има през кампания 2007 г. – 78 596 фермера, а най-много са заявителите, получили подпомагане през кампания 2010 г. – 91 734. За 2013 г. бенефициентите със субсидия по СЕПП запазват междинна стойност от 87 627 земеделски стопани. През 2013 г. броят на земеделските стопани, подпомогнати по СЕПП, се е увеличил с 11.5%, а заявяваната площ е нараснала с 12.1% спрямо началото на периода. Чрез СЕПП се разпределя най-същественият финансов ресурс в земеделието, насочен към основната част от земеделските производители. Площта, заявявана по СЕПП, се увеличава всяка следваща година на заявяване, започвайки през 2007 г. от около 3.3 млн. хектара, достигайки до над 3.7 млн. хектара през 2013 г.

Таблица 2.
Директни плащания за периода 2011г. – 2013г.

Директни плащания	Изплатени средства по години, лв.		
	2011 г.	2012 г.	2013 г.
СЕПП	34 405 608	42 484 885	49 283 771
Агроекологични плащания (АЕП)	1 023 360	2 604 605	13 723 517
Др ⁹ .	8 201 286	4 355 020	6 974 670
Общо за област Русе:	43 630 255	49 444 510	69 981 959

Източник: Държавен фонд „Земеделие”, 2014.

От данните в табл. 2. може да установим, че през 2011г. СЕПП заема 78,85% от директните плащания, през 2012г. достига 85,92%, а в 2013г. е 70,42%. Плащанията

⁸ Тази част е разработена от Елена Ангелова.

⁹ Към тях спадат: Схемата за национални доплащания на площ; Схемата за национални доплащания за говеда и биволи, необвързана с производството; Специфичното подпомагане за животни; Схемата за национални доплащания за тютюн, необвързана с производството; Схемата за национални доплащания за овце майки и кози майки, обвързана с производството; Плащанията по Натура 2000; Схемата за национални доплащания за крави с бозаещи телета, обвързана с производството; Схемата за специфично подпомагане на производителите на плодове и зеленчуци и др.

за агроекология започват от 2,34% през 2011г., през 2012г. достигат 5,26%, а в 2013г. са 19,61%. Това показва стремежа на земеделските предприятия в област Русе за нарастване на АЕП. Останалата част от директните плащания, в последните две години, имат общ относителен дял под 10%.

Данните от табл. 3. показват устойчиво нарастване на кандидатите и площите за агроекологични плащания и относителна устойчивост на тези показатели по СЕПП. На основата на данните от табл. 2 и табл. 3 можем да установим, че през 2013г. в областта са изплатени 35,85 лева на декар и по 58 647,5 лева на стопанство за АЕП. Изплатените средства по СЕПП през 2013г. са 30,03 лева на декар и по 24 678,91 лева на стопанство. Това показва по-добри относителни финансови показатели при АЕП, но за сметка на това от тях се възползват по-малък брой стопанства.

Таблица 3.
Кандидати и площи за подпомагане в периода 2011г. – 2013г.

Русенска област	2011 г.	2012 г.	2013 г.
Брой кандидати по СЕПП	1 983	1 945	1 997
Заявена площ по СЕПП, хектари	166477,77	163624,86	164105,93
Брой кандидати за АЕП	71	102	234
Заявена площ за АЕП, хектари	3270,93	8168,13	38282,41

Източник: Държавен фонд „Земеделие“, 2014.

Като цяло се очаква значителна промяна при разпределението на директните субсидии на площ през новия програмен период до 2020 г. Ще се въведе таван на плащанията за фермери, получаващи над 300 хил. евро годишно. Ще се създаде схема, осигуряваща по-висока от средната субсидия за първите заявени 300 дка в стопанството, с цел насърчаване на овощарството, зеленчукопроизводството и др. Значителен бюджет ще се отдели за зелени дейности и по-високи плащания ще има за млади земеделски производители. В най-общи линии това е моделът за разпределението на директните субсидии на площ до 2020 г. Те надхвърлят 5 млрд. евро и се явяват най-големият финансов ресурс у нас, предвиден по отделните стълбове на ОАП на ЕС.

Създаването на нови икономически дейности в земеделския сектор от младите фермери изисква влагането на много средства и представлява елемент, който се отчита при насочването на директните плащания. С цел стимулиране навлизането в сектора на млади хора, от 2015 г. се предвижда да бъде въведена отделна схема за млади земеделски стопани, които започват дейност в земеделието. По този начин фермерите на възраст до 40 г., получаващи директни плащания на площ, ще имат надбавка от 25% от размера на плащането по СЕПП. Плащането се отпуска за срок от пет години, тъй като цели намаляване на трудностите в първоначалния период след създаването на земеделското предприятие.

Въз основа на данни от Кампания 2012, предварителните изчисления са за индикативна ставка за първите 300 дка на всяко стопанство – около 15,00 лева/дка. Общата индикативна ставка за първите 300 дка е около 45,10 лева/дка. Представените ставки са индикативни, а окончателните ставки ще се определят от разделянето на бюджета по схемата на всички заявени и допустими хектари по схемата. Въвеждането на изисквания за зелени дейности на фермерите ще задължат стопанствата с над 300 дка да сеят минимум три земеделски култури, а тези между 100 и 300 – минимум две. Отделно от това се предвижда основната култура в стопанството да не надвишава 75% от неговата площ. Зелените

плащания, които ще обхващат 1/3 от субсидиите, са една от големите промени при получаването на средствата по СЕПП.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Пазарната подкрепа оказва влияние основно на национално, отчасти на отраслово ниво и много по-слабо и косвено е нейното приложение у нас на ниво земеделско предприятие. Най-слабо е въздействието ѝ върху малките и по-слабо ориентирани към пазарите земеделски предприятия, каквито са основната част от земеделските производители в Русенска област.

Директните плащания в Русенска област осигуряват значителен финансов ресурс, а чрез него и допълнителни възможности за по-устойчиво развитие на земеделските предприятия. Те ще продължат да бъдат важен фактор за развитието на земеделието в областта, въпреки настъпващите промени през новия референтен период.

ЛИТЕРАТУРА

[1]. Закон за прилагане на общата организация на пазарите на земеделски продукти на Европейския съюз, 2013.

[2]. Закон за подпомагане на земеделските производители, 2014.

[3]. Любенов Л., Развитие на съвременните аграрни политики, студия, 2013.

[4]. Любенов, Л., Агропазари, студия, 2014.

[5]. <http://www.dfz.bg>, 2014.

[6]. <http://www.mzh.government.bg>, 2014.

[7]. <http://www.agro.bg>, 2014.

За контакти:

доц. д-р ик. Любомир Димитров Любенов, Катедра “Икономика”, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 082-888 347, e-mail: LLyubenov@uni-ruse.bg
докторант Елена Христова Ангелова, Катедра “Икономика”, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 0887 630 738, e-mail: elena_angelowa@mail.bg